

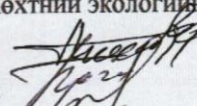
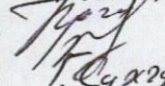
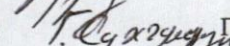

**Төв аймаг Баян-Өнжүүл сум
“Хойд өнжүүлийн” ЗГБХ нөхөрлөл
“Номад Аут Доор Травел” ХХК
ШУА-ийн Биологийн хүрээлэн**

Нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт

ШУА-ийн Биологийн хүрээлэнгийн эрдмийн зөвлөлийн
2013 оны 06-р сарын 10-ны өдрийн хурлаар хэлэлцүүлэв

Судалгааг гүйцэтгэгч: ШУА-ийн Биологийн хүрээлэн Хөхтний экологийн лаборатори
Сумын байгаль орчны байцаагч, Нөхөрлөлийн гишүүд, нутгийн иргэд

Тайланг боловсруулсан: ШУА-ийн Биологийн хүрээлэн Хөхтний экологийн лабораторийн
эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан, агнуур зүйч, доктор: Л.Амгалан
дэд ажилтан, магистр: Г.Цогтжаргал
дэд ажилтан, магистр: Г.Сүхчулуун

Улаанбаатар
2013 он

**Төв аймгийн Баян-Өнжүүл сумын “Хойд өнжүүлийн” агнуурын бүс нутагт
угалз, бугын нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт**

Аргаль хонь

Аргаль хонины ангилал: Аргаль хонь Туруутны баг (*Artiodactyla* Owen, 1848), тугалмайтны овог (*Bovidae* Gray, 1821), хонины төрлийн (*Ovis* Linnaeus, 1758) ховор туруутан.

Тархац: Төв Азид: Афганистан, Балба, Бутан, БНХАУ, Казакстан, Киргизстан, Монгол, ОХУ, Пакистан, Тажикстан зэрэг нутагт аргаль хонь (Гептнер, Насимович, Банников 1954) тархсан.

Монгол оронд Монгол-Алтай, Говийн-Алтайн нуруу тэдгээрийн салбар уулс, Хангайн гол нуруу, баруун өмнөд бэл, захын намхан уулс, Хан-Хөхий, Хөвсгөлийн Хордил сарьдаг, Өмнөговь, Дорноговийн уулсаар голлон тархснаас гадна Дундговь аймгийн ихэнх нутагт, Төв аймгийн Өнжүүл, Иххайрхан, Аргалант, Нагалхан уул, Хэнтийн Хэрлэн баян улаан, Сүхбаатарын Түмэнцогт уул аргаль хоньтой (Банников, 1954, Дуламцэрэн, 1970, Соколов, Орлов, 1980, Цэвэгмид, Цэнджав, 1988).

Статус: Аргаль хонь (*Ovis ammon* Linnaeus, 1758) нь Монгол улсын Улаан номын хоёр удаагын хэвлэл (1987, 1997) болон ОХУ, Дундад Азийн улс орнуудын улаан номонд, “Зэрлэг амьтан ургамлын ховордсон зүйлийг олон улсын хэмжээнд худалдаалах тухай конвенц” (CITES) -ийн II хавсралтад (1996) тус тус орсон, манай оронд төдийгүй дэлхийд ховордсон зүйл.

Аргаль хонь нь Монголын хөхтний улаан дансанд дэлхийн хэмжээнд эмзэг, A2cde (популяцийн бууралтын шалтгааныг тогтоох, популяцийн тоо толгойн бууралт нь 30%-иас их, үржлийн насны бодгалийн тоо 10000-аас бага), бүс нутгийн хэмжээнд устаж болзошгүй, A2acde ба A3cde (популяцийн тоо толгойн бууралт 50%-иас их, тоо толгойн үргэлжлэн буурах хандлага нь 5 жилд 20%, байгальдаа устах магадлал 5 үе) гэж тэмдэглэгдсэн байна.

Халиун буга

Халиун бугын ангилал: Халиун буга нь Туруутны баг (*Artiodactyla* Owen, 1848), бугын овог (*Cervidae* Gray., 1821), бугын төрлийн (*Cervus elaphus* Linnaeus., 1758) ховор туруутан.

Тархац: Голарктик: Канадын өмнөд хэсэг, Америкийн Нэгдсэн улсын ихэнх хэсэг, Мексикийн хойд хэсэг, баруун хойд Африк, баруун болон зүүн Европ, Бага Ази, Сибирийн өмнөд хэсэг, Кавказ, Төв ази, Хятадын хойд болон баруун хэсэг, Гималайн бүс нутаг, Монгол, Бүгд Найрамдах Солонгос улс зэрэг нутагт халиун буга (Nowak, 1991) тархсан.

Монгол оронд Хөвсгөл, Хангай, Хэнтийн нурууд, Их хянганы уулс, Монгол-Алтай Говь Алтай нуруу (Дуламцэрэн, 1989), тархацын зүүн урд нутагт ойтой байсан уул толгодоор нутагшуулсан тусгаарлагдсан популяци бий (Соколов нар, 1982, Дуламцэрэн нар, 1989).

Статус: Монгол улсын амьтны аймгийн тухай хуулийн 2001 оны Засгийн газрын (№264) тогтоолоор ховор зэрэглэлд оруулсан. Монгол улсын ан агнуурын тухай 1995 оны хуулиар ховор зүйлийн жагсаалтанд оруулсан.

Халиун буга нь Монгол орны хөхтөн амьтны улаан дансанд бүс нутгийн үнэлгээгээр **Устаж байгаа, A2acd, A3d** (1986 онд 115,000 км² нутагт 130,000 бодгаль байсан бол 2004 онд 15 аймагт 8,000-аас 10,000 бодгаль болж сүүлийн 18 жилийн дотор 92% буурсан, мөн гурван үе удмын хугацаанд популяци 80 гаруй хувь буурсан) гэсэн ангилалаар орсон. Халиун бугын тархац нутгийн 11 орчим хувь нь улсын тусгай хамгаалалтай газарт орсон байдаг байна.

Үндэслэл, шаардлага, шинэлэг тал

Ховор амьтны нөөцийг тогтвортой хамгаалахад иргэд, нөхөрлөлийн сонирхлыг татахгүйгээр тэдний оролцоо хангалтгүй байх нь тодорхой юм. Иймээс агнуурын ховор зүйлүүдийн нөөцийг удаан хугацаанд тогтвортой, орон нутаг, иргэдэд өгөөжтэй, агнуурын амьтны санд хал багатай ашиглахын тулд агнуурын бүс нутгийг тогтоож баталгаажуулах шаардлагатай байдаг. Ийм агнуурын бүс нутагт аж ахуй нэгжүүд болон нөхөрлөлүүд нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт хийлгэн, нутгийн иргэдэд түшиглэсэн агнуурын менежментийг хэрэгжүүлсэнээр тэдний орлогын эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх боломжтой бөгөөд улмаар зэрлэг амьтдын хамгаалалтад идэвхтэй оролцуулах боломж бүрдэнэ.

Төв аймгийн Баян-Өнжүүл суманд “Хойд өнжүүлийн” ЗГБХ нөхөрлөл, “Номад Аут Доор Травел” ХХК-н хамтран 2013 оноос агнуурын амьтдын биологийн нөөцийг

тогтоолгон зохистой ашиглах, хамгаалах зорилгоор нутгийн иргэдэд түшиглэсэн агнуурын менежментийг хөгжүүлэх зорилго тавин ажиллаж байна.

Иймээс агнуурын амьтны нөөцийг ашигласнаар нутгийн иргэдэд орох орлогыг нэмэгдүүлсний үндсэн дээр агнуурын амьтныг хамгаалах, нөөцийг нь зохистой ашиглахад чиглэсэн хамтын менежмент, тодруулж хэлбэл, нутгийн иргэдэд түшиглэсэн агнуурын менежмент (НИТАМ)-ийг хэрэгжүүлэхийг зорьж байна.

Төв аймгийн Баян-Өнжүүл сумын “Хойд өнжүүлийн” ЗГБХ нөхөрлөлийн хариуцан хамгаалаж буй “Хойд өнжүүлийн” агнуурын бүс нутагт “Номад Аут Доор Травел” ХХК-ний дэмжлэгтэйгээр нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын ажлыг хийж гүйцэтгэхдээ дараах хууль, тогтоомжийг үндэслэл болгов, үүнд:

“Амьтны тухай” хуулийн 4-р зүйлийн 1.22-т **“агнуур зохион байгуулалт”** гэж агнуурын амьтны тархац, байршил, нөөц, төрөл, зүйл, тоотолгой, сүргийн бүтэц, өөрчлөлтийг судлан тогтоож, агнуурын нөөцийг хамгаалах, зохистой ашиглах, өсгөн үржүүлэх арга хэмжээг цогц байдлаар тодорхойлох үйл ажиллагаа,

Мөн хуулийн 21-р зүйлийн 4 дэх хэсгийн “Агнуурын нөөцийг хамгаалах зорилго бүхий мэргэжлийн байгууллага нь агнуурын нөөц, түүний тооллого бүртгэл, агнуур зохион байгуулалтын ажлыг улс, орон нутгийн болон иргэн, хуулийн этгээдийн захиалга, хөрөнгөөр гүйцэтгэх, тэдгээрийн ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах,

Мөн хуулийн 23-р зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Агнуур зохион байгуулалтын тайлан, дүгнэлт болон 5.3.2-т заасан ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөөнд агнуурын бүс нутгийн хэмжээ, хил хязгаарыг аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн хэмжээнд тогтоож өгсөн байна”,

23-р зүйлийн 2-дахь хэсгийн “Агнуур зохион байгуулалтыг төрийн захиргааны төв байгууллагаас эрх олгосон мэргэжлийн байгууллага гүйцэтгэнэ”,

23-р зүйлийн 3 дахь хэсгийн “Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга харьяалах нутаг дэвсгэртээ агнуур зохион байгуулалтыг таван жил тутамд хийлгэж, үйлдвэрлэлийн зориулалтаар агналт явуулсан тохиолдолд жил бүр тооллого хийнэ”,

Байгаль хамгаалах чиглэлээр төрөөс баримтлах бодлого баримт бичгийн “Ургамлын нөөц, тархац, амьтны тоо, байршил, агнуурын нөөцийг нь судалж экологи-эдийн засгийн үнэлгээний үндсэн дээр аж ахуйн ач холбогдол, ашиглалтын хэлбэр, зохион байгуулалтыг нь бүсчлэн тогтоож, элбэг ургамал, амьтныг байгалийн хэвийн өсөлт,

үржилтийг нь алдагдуулалгүй зохистой ашиглах, ургамал, амьтны гаралтай үнэт түүхий эд, экологийн цэвэр бүтээгдэхүүнээр дэлхийн зах зээлд өрсөлдөнө” гэсэн заалтууд,

Монгол улсын засгийн газрын 2013 оны 03 дугаар сарын 16-ны өдрийн 93 дугаар тогтоолын 1- дүгээр хавсралт “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-ыг баримтлан ажилласан болно.

Дээрх зарчим, шинэчлэгдэн өөрчлөгдсөн хууль, тогтоомжийг үндэс болгон “Хойд өнжүүлийн” агнуурын бүс нутагт нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт хийх, менежментийн төлөвлөгөөний төсөл боловсруулах ажлыг ШУА-ийн Биологийн хүрээлэн Хөхтний экологийн лаборатори гүйцэтгэв.

Зорилго, зорилтууд

1. Агнуурын бүс нутгийн хилийн заагыг ArcGIS программ ашиглан зураглах;
2. Аргаль хонины нөөцийг тогтоох;
3. Менежментийн төлөвлөгөөгөө боловсруулах, үүнд захиалагчийн саналыг харгалзах;

Энэхүү ажлын хүрээнд агнуурын бүс нутгийн хилийн заагыг тогтоох, менежментийн төлөвлөгөө боловсрогдож байгаа нь хамгаалалт, ашиглалтын үндэслэл болох ач холбогдолтой.

Нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын ажлын үе шат, арга зүй

Нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтыг дараах үе шаттайгаар хэрэгжүүлэв.Үүнд:

1. бэлтгэл ажил
2. хээрийн хайгуул судалгаа
3. материал боловсруулалт хийх

Зорилтууд:

А. Хээрийн судалгааны явцад

1. Агнуурын бүс нутагт тархсан аргаль хонь болон халиун бугын нөөцийг тогтоох
2. Агнуурын нөөцийг тогтоох
3. Сүргийн бүтцийг тодорхойлох
4. Тархац байршлыг тогтоох

Б. Боловсруулалтын явцад

5. Ашиглах, хамгаалах үндэслэл боловсруулах
6. “Хойд Өнжүүлийн” агнуурын бүс нутагт менежментийн төлөвлөгөөний төсөл боловсруулан сумын Засаг даргын зөвлөлөөр хэлэлцүүлэн баталгаажуулах
7. Агнуурын бүс нутгийг хариуцаж буй нөхөрлөл, иргэдэд танилцуулга хийх
8. Агнуурын бүс нутгийг хариуцан эзэмшигчдэд хяналт судалгаа хийх сургалт зохион байгуулах

Хугацаа

Бэлтгэл ажил: 2013 оны 04-р сарын 04-ээс 12.

Хээрийн хайгуулын хугацаа: 2013 оны 04-р сарын 15-аас 25.

Боловсруулалтын хугацаа: 2013 оны 05-р сарын 05-аас 06-р сарын 10

Хээрийн хайгуулд оролцогсод:

1. Л.Амгалан - ШУА-ийн БХ, ХЭЛ, агнуур зүйч, доктор
2. Г.Цогтжаргал - ШУА-ийн БХ, ХЭЛ, биологич
3. Г.Сүхчулуун - ШУА-ийн БХ, ХЭЛ, биологич
4. Т.Намжилмаа – Баян-Өнжүүл сумын байгаль орчны улсын байцаагч
5. Б.Энхтөр – Хойд өнжүүлийн нөхөрлөлийн ахлагч
6. н. Бямбахүү - жолооч

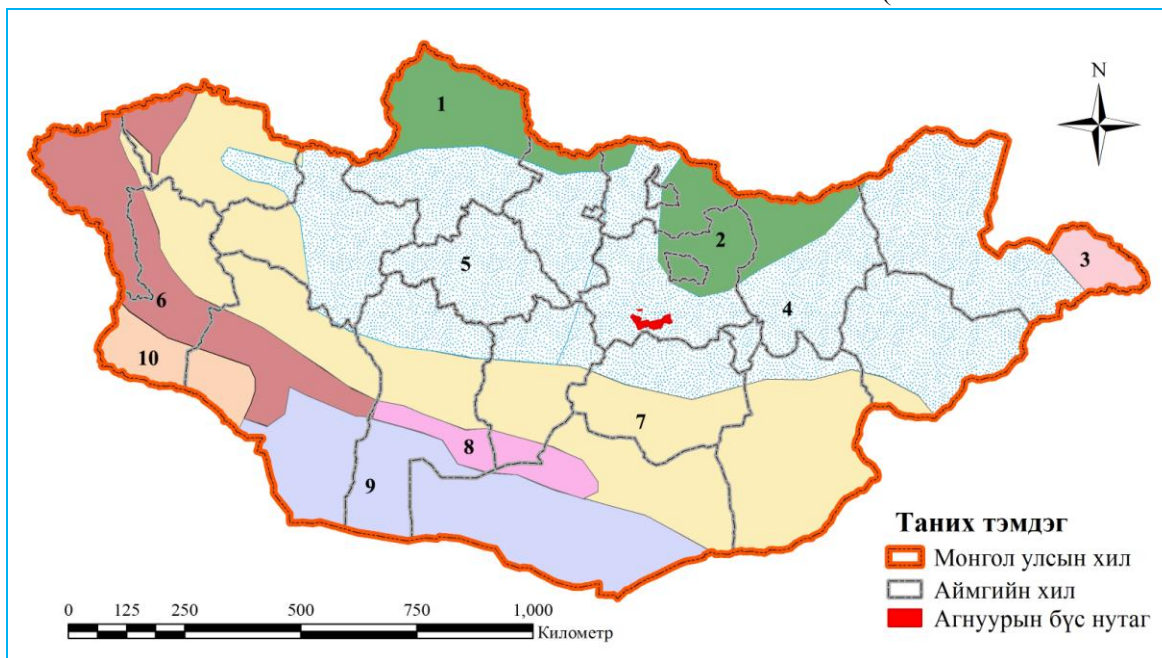
Нэг. Бэлтгэл ажил***1.1. “Хойд өнжүүлийн” агнуурын бүс нутгийн төлөв байдал***

“Хойд өнжүүлийн” агнуурын бүс нутаг нь хоёр хэсэг газар нутгийг хамардаг бөгөөд голын хойд, урд талд байрлалтай. Тус агнуурын бүс нутаг нь Төв аймгийн Баян-Өнжүүл суманд орших ба энэ сумын нутаг нь амьтны газар зүйн Монгол дагуурын тойрогт хамрагддаг (*1-р зураг*). Тухайн агнуурын бүс нутаг нь 1117,4 км² талбайг хамран оршдог амьтдын зүйлийн бүрдэлийн хувьд аргаль хонь, халиун буга, янгир ямаа, цагаан зээр, саарал чоно, мануул мий, шар үнэг, хярс үнэг зэрэг Монгол оронд төдийгүй дэлхийд ховор, нэн ховор ан амьтад тархан байршдаг байна.

Зураг 1.

Монгол орны зоогеографийн мужлал

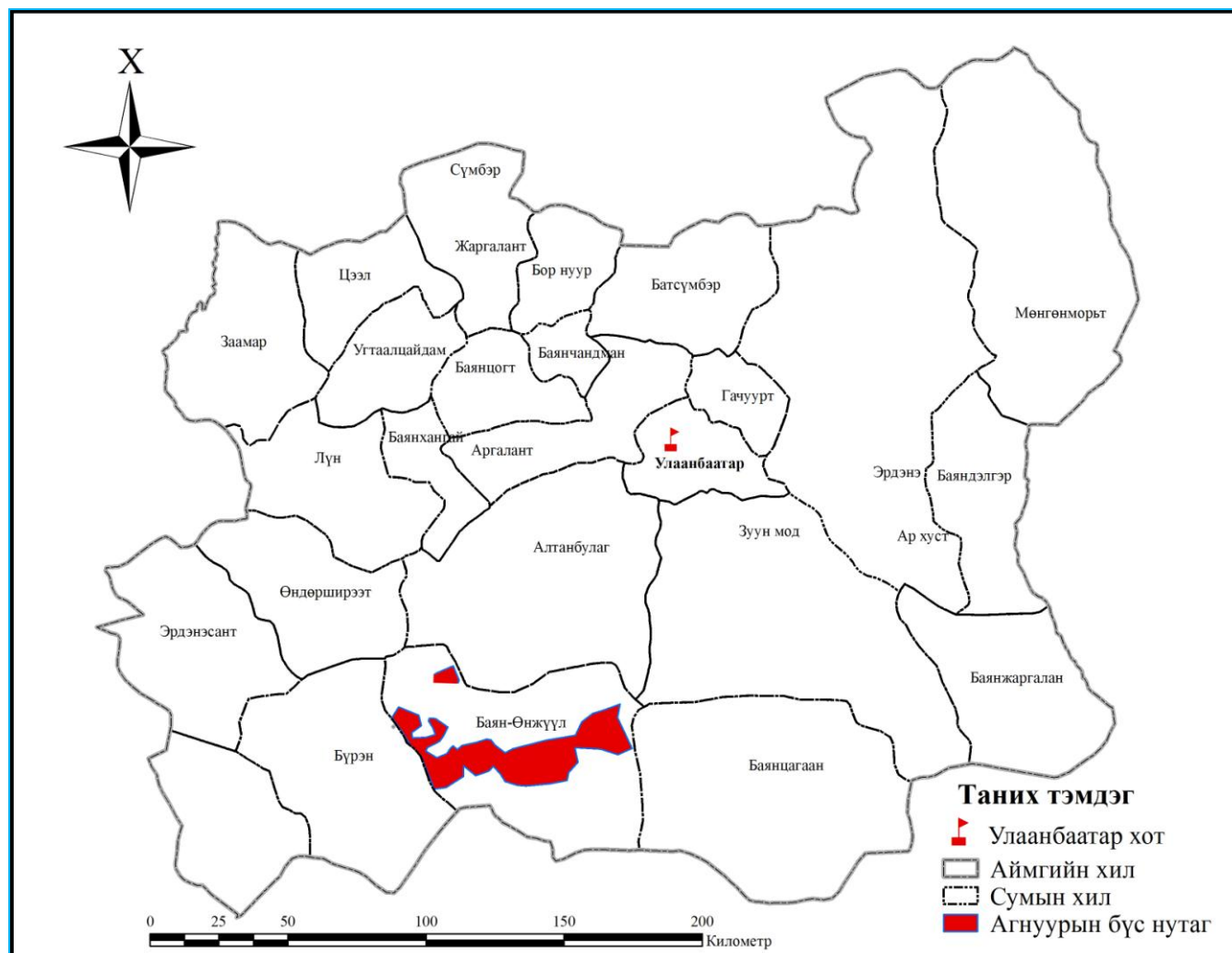
(А.Г.Банниковынхоор)

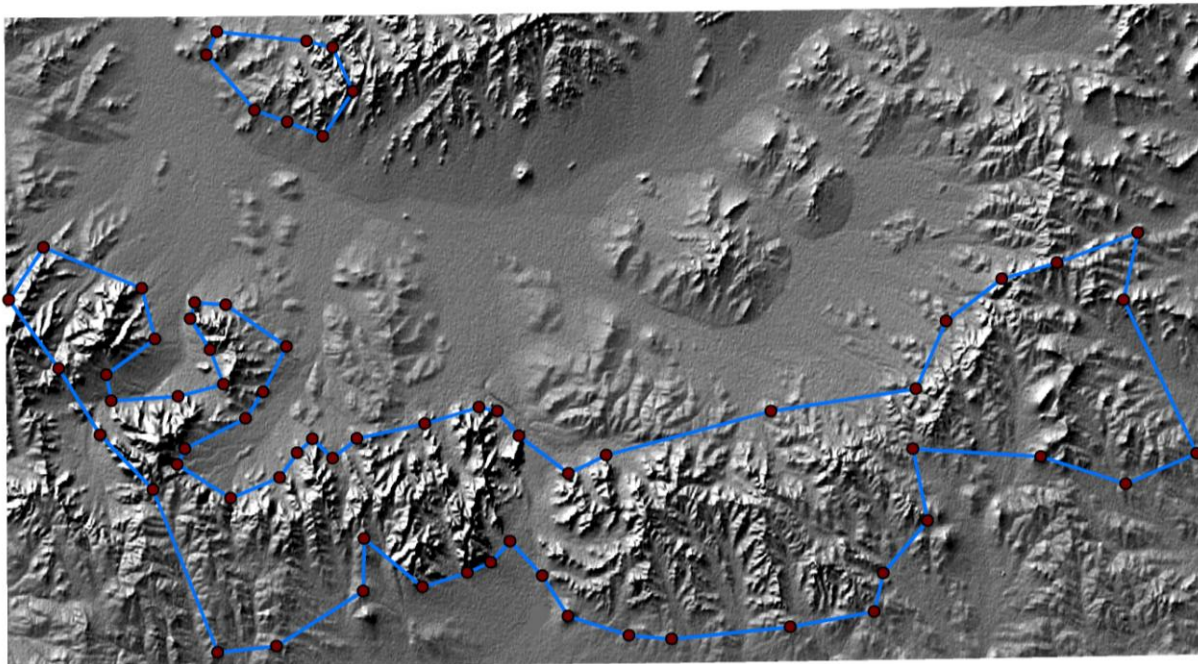
1. Хөвсгөл орчмын тойрог	6. Баруун хойд Монголын тойрог
2. Хэнтийн тойрог	7. Хойд говийн тойрог
3. Баруун Хянганы тойрог	8. Говь-Алтайн тойрог
4. Монгол Дагуурын тойрог	9. Алтайн өвөр говийн тойрог
5. Хангайн тойрог	10. Баруун говийн тойрог

Газар зүйн байршил, газрын гадарга: Төв аймгийн Баян-Өнжүүл сумын нутагт орших “Хойд өнжүүлийн” агнуурын бүс нутаг нь Монгол орны төв хэсэгт улсын нийслэлийн ойр байршилтай байх онцлогтой (2, 3-р зураг). Тус сум нь Улаанбаатар хотоос 155 км, бэсрэг уулс, цөлөрхөг хээр, говь цөлийн экосистем бүхий 479,000 мянган га талбайтай нутагтай. Далайн түвшнээс дээш 1450 м өндөрт байрлана. 2009 оны жилийн эцсийн мал тооллогоор 197,228 мал тоолуулсан. Баян-Өнжүүл суманд байгалийн үзэсгэлэнт Сөдөтийн ам, Зоргол хайрхан, Морин цохио, Харийн нуур, Халзан хангай, Өнжүүл хангай зэрэг газрууд бий. Баян-Өнжүүл сумаас баруун тийш Улхын булан гэх газраар Туул гол, Бүжинхийн гол урсдаг. Цээл, Бараат, Бүрд гэсэн багуудтай. Баян-Өнжүүл сумаас олон хурдан буяангууд улсын наадамд уралдан түрүү магнайг авч байсан.

Зураг 2.

Зураг 3.

Хойд өнжүүлийн агнуурын бүс нутаг

Тухайн газар нутаг нь хотгор гүдгэртэй нам дор болон хад чулуурхаг, элэгдэж, эвдэрсэн хавцал, толгодорхог болон уулархаг газрууд байдаг. Мөн уулс хад, асга бартаа саад ихтэй, нугачаа сархиаг олонтой. Тус агнуурын бүс нутаг нь хад асгархага бэсрэг уулс, хээрийн ландшафт зонхилсон байх онцлогтой. Энд бударгана, шар мод, гашуун суль, агь, хөмөл, таана, ерхөг, тэсэг, гоёо, цулхир, хармаг, алтан харгана, хайлаас зэрэг ургамал ургадаг.

Уур амьсгал: Уур амьсгалын хувьд чийглэгдүү дулаавтар, чийглэгдүү дулаавтар, мужид багтана. Эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай. Жилд орох хур тунадасны хэмжээ дулааны улиралд 95.5-220.1 мм, хүйтний улиралд 12.5-20.9 мм. Хур тунадасны дийлэнх нь зуны улиралд унадаг байна. Агаарын харьцангуй чийгшил багатай.

Хөрс, ургамалжилт: Хөрсөн бүрхэвч нь хээр, хээрийн болон бор саарал хөрс зонхилно. Хуурай хээрийн хэвшинжтэй нунтаг-хүрэн, нунтаг карбонатлаг хүрэн хөрстэй харгана бүхий бутлаг үетэн-хялганат, нунтаг карбонатлаг сайрархаг хүрэн хөрстэй чулуусаг алаг өвс-хялганат, нунтаг карбонатлаг хүрэн хөрстэй хазаар өвс-хялганат бэлчээртэй.

Ургамалжилтын хувьд харгана бүхий жижиг бутлаг үетэн-хиаг-хялганат, хиагт, жижиг бутлаг үетэн-хялганат, чулуусаг алаг өлс-ботуульт бүлгэмдэлтэй хосолсон чулуусаг алаг- өвс-хялганат, боржинтой газраар Монгол хэв шинжтэй бүлгэмдэл голлодог байна.

Агнуур зохион байгуулалтын ажилд шаардагдах техник хэрэгслэлийн бэлтгэл:

Агнуур зохион байгуулалтад шаардлагатай дараах техник хэрэгслэлийг бэлтгэв.

Үүнд

- Дуран
- Спарингоскоп
- Зургийн аппарат
- GPS
- Бүртгэлийн хуудас
- ArcGIS9.3 программ бүхий laptop
- Радио станц
- Rangefinder (зай тодорхойлогч)
- Компас

Газрын зураг бэлтгэл:

“Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-д заасны дагуу нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын ажилд 1:200.000 болон 1:500.000-ын масштабтай байр зүйн зураг, 1:100.000-2000.000-ын масштабтай сансарын өндөршилийн зураг зэргийг бэлтгэн ашигласан.

Агнуур зохион байгуулалтыг гүйцэтгэх ажлын хуваарь, хугацааг тогтоож төлөвлөсөн хугацаандаа буюу 04-р сарын 15-аас 25 хүртэл ажилласан.

Хээрийн хайгуул судалгааны үед мөрдөгдөх аргачлал, маягт, бусад баримт бичгүүдийг бүрдүүлж судалгаанд оролцогчдод танилцуулав. Тухайлбал “Уулын туруутны нөөц тогтоох аргачлал”, “Ойн туруутны нөөц тогтоох аргачлал” шинэчлэн боловсрогдсон “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам” зэргийг танилцуулав. Мөн хөдөлмөр аюулгүй ажиллагааны зааварчлага өгөв. Ууланд хайгуул хийх үед цувран яваа хүмүүс бие биенийхээ дээрээс чулуу унагах, халтирч унах зэргээр бэртэх нь түгээмэл байдаг тул анхааруулав.

Хээрийн хайгуул судалгаанд шаардагдах ажиглах, бүртгэх, тодорхойлох, байр зүйн зурагтай ажиллах, хэрэглэх багаж, техник хэрэгслэл, технологи, аргачлалыг эзэмших дадлагыг оролцогчдод сургаж, танилцуулсан.

Хоёр. Хээрийн хайгуулын дүн

2.1. Аргазүй

- a)* Аргаль хонины нөөцийг “Уулын туруутны нөөц тогтоох аргачлал”, халиун бугын нөөцийг “Ойн туруутны нөөц тогтоох аргачлал” зэргийг ашиглав. Гэхдээ маршрутын аргыг бус талбайн буюу “block” аргыг сонгосон. Бид 1 сумын нутагт орших бүс нутагт судалгаа хийсэн бөгөөд энэ нь харьцангуй том талбай хамарсан тул сорилын талбайг санамсаргүй сонголтоор бус аргаль хонь, халиун буга зэрэг амьтад тархсан газрын ихэнхийг хамруулах зорилго тавьсан. Нийтдээ тухайн бүс нутагт 17х17 км² 7 ширхэг талбайд хуваан сонгосон бөгөөд энэ нь агнуурын бүс нутгийн нийт талбайн 95,5% болж байна.
- b)* Газарзүйн мэдээллийн ArcGIS, ArcView программуудыг ашиглан зураглал үйлдэв.
- c)* Аргаль хонь болон халиун бугын сүргийн бүтцийг тогтоохдоо нас хүйсийг бие гүйцсэн эр, эм, төл гэж ангилан тогтоов.
- d)* Аргаль хонь болон халиун бугын нөхөн үржлийн чадавхийг тогтоохдоо нэг эм бодгальд ногдох хоёр настай бодгалийн харьцаагаар тогтоов.
- e)* Угалзын трофейн агнуурын нөөцийг тогтоохдоо биологийн нийт нөөц, нийт угалзад 8-аас дээш насны (4-р ангиллын угалз) трофейн шалгуурт нийцэх бодгалийн эзлэх хувь, нөхөн үржлийн чадавхи, хүйсний харьцаа, хүний дам ба шууд нөлөө зэргийг харгалзан тогтоов.
- f)* Халиун бугын трофейн агнуурын нөөцийг тогтоохдоо биологийн нийт нөөц, нийт дайрын эврийн салааны тооноос хамааран трофейн шалгуурт нийцэх бодгалийн эзлэх хувь, нөхөн үржлийн чадавхи, хүйсний харьцаа, хүний дам ба шууд нөлөө зэргийг харгалзан тогтоов.

- g) Агнуур зохион байгуулалтын тайлан боловсруулах, агнуурын бүсэд хэрэгжүүлэх менежментийн төлөвлөгөө боловсруулахдаа орон нутгийн иргэдээс гаргасан саналыг харгалзав.

2.1.1. Аргаль хонь болон халиун бугын тархац байршил, эзэмшил нутгийн талбайг тогтоох

Аргаль хонь болон халиун бугын тархац байршил, эзэмшил нутгийн талбайг тогтоохдоо газар зүйн мэдээллийн системийн ArcView 3.2, ArcGIS 9.3 зэрэг программ, түүний Spatial Analyst, Home range, Hawth's Analysis Tools зэрэг өргөтгөлүүдийг ашиглан, “хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн арга” ба “kernel” гэх мэт аргаар тогтоов.

2.1.2. Ан амьтны биологийн нөөц болон агнуурын бүс нутгийг үнэлэх

Агнуурын амьтны биологийн нөөц болон агнуурын бүс нутгийг үнэлэхдээ ШУА-ийн биологийн хүрээлэнгийн эрдмийн зөвлөлөөр баталсан “Уулын туруутны нөөцийг тогтоох”, “Ойн туруутны нөөц тогтоох аргачлал” зэрэг аргачлалыг ашиглав.

2.1.3. Анализ хийх

Боловсруулалтад ArcGIS 9.3 болон SPSS, Excel зэрэг программ ашигласан бөгөөд энэ нь статистик тооцооны болон газар зүйн мэдээллийн программ хангамжуудтай харилцан зохицсон, мэдээг чөлөөтэй хөрвүүлэх боломжтой байдаг.

2.1.4. Аргаль хонь болон халиун бугын нас, хүйсийг тодорхойлох

Аргаль хонь, халиун бугын нас, хүйсийг өнгө зүс, биеийн болон эврийн хэлбэр, салааны тоо зэрэг шинжээр тодорхойлов.

2.2. Замлал, сорилын талбайн хэмжээ

Бид тухайн агнуурын бүс нутагт судалгааг хийхдээ 17х17 км² 7 ширхэг талбайд хуваан судалгааг хийсэн.

“Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-д нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт хийж байгаа үед нийт агнуурын бүс нутгийн талбайн 80-аас доошгүй хувьд нь сорилын талбайг сонгоно гэсэн нөхцөл заасныг баримтлан ажилласан.

2.3. Хээрийн хайгуулын хугацаа

Хээрийн хайгуулыг аргаль хонь, халиун бугын нөөцийг тогтооход тохиромжтой эсэхийг харгалзсанаас гадна агналтын үетэй давхцуулахгүй байх зэргийг анхааран 4-р сард хийсэн.

Гурав. Боловсруулалтын үр дүн

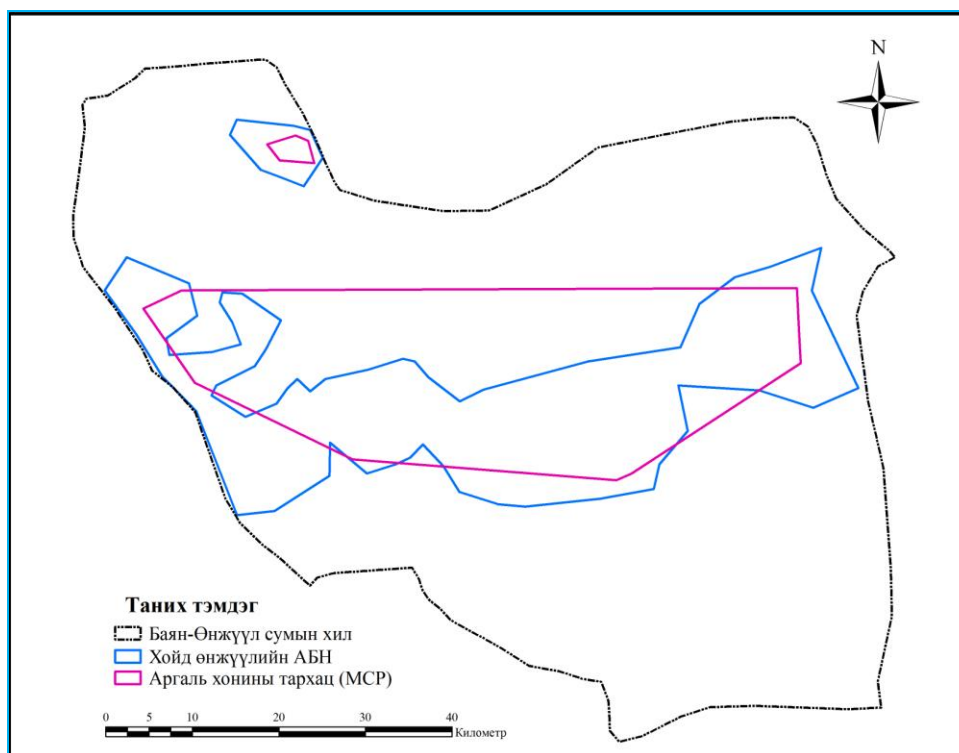
3.1. Аргаль хонь

Аргаль хонины популяцийн байдал

Тархац нутаг: Тархац нутгийг МСР буюу хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн аргаар тогтооход Хойд өнжүүлийн агнуурын бүс нутагт 1281,6 км² талбайтайгаар тархаж байна (4-р зураг). Энэ нь тухайн агнуурын бүс нутагт тархсан аргаль хонины байршил нутгийг илэрхийлнэ.

Зураг 4.

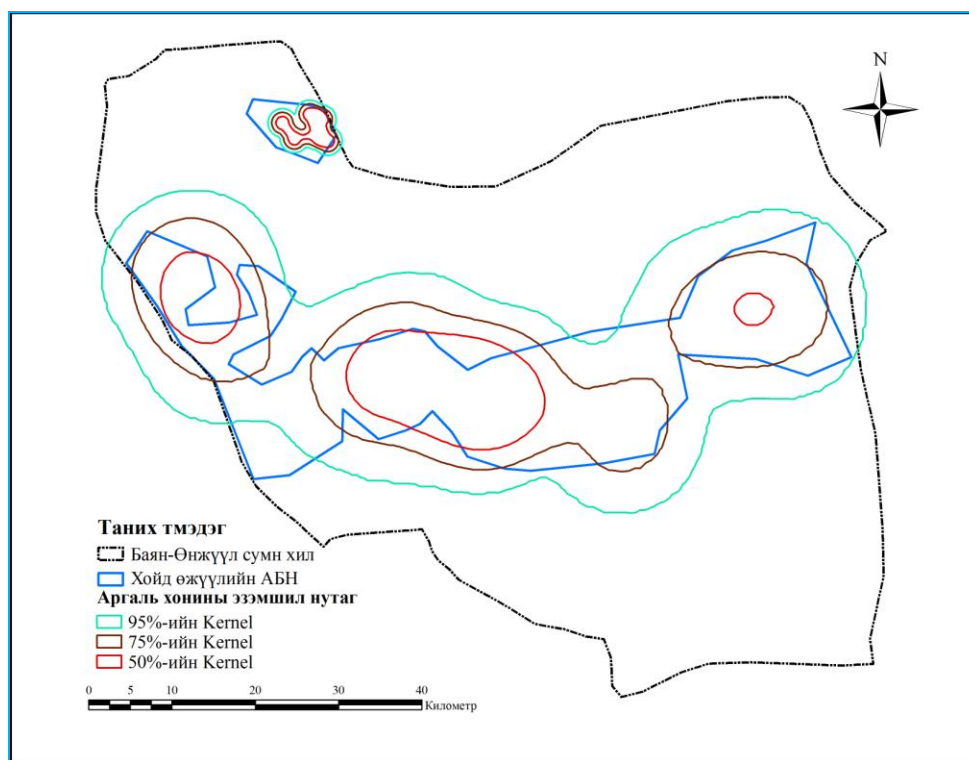
Агнуурын бүс нутагт аргаль хонины байршилыг МСР буюу хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн аргаар тооцоолсон байдал

Мөн тухайн агнуурын бүс нутагт тархан байршиж байгаа аргаль хонины эзэмшил нутгийг Kernel аргаар 95, 75, 50%-ийн магадлалаар тооцоолон үзэхэд 2097,0 км², 1055,6 км², 364,3 км² нутагт тус тус тархаж байна (5-р зураг).

Зураг 5.

**Агнуурын бүс нутагт аргаль хонины байршилыг Kernel
аргаар тооцоолсон байдал**

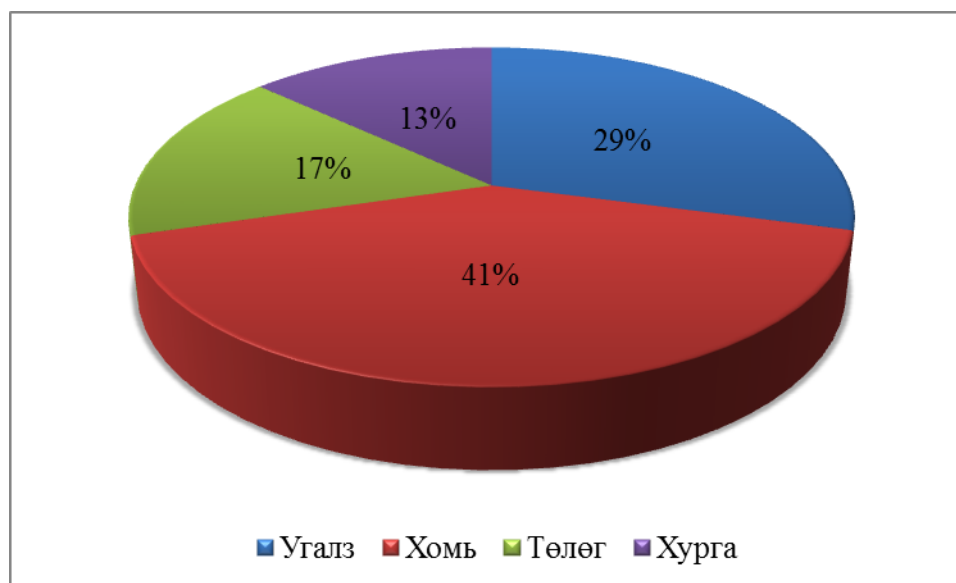

Тоо, толгой: Бид “Хойд өнжүүлийн” АБН-т 1067,0 км² дээж талбайд ажиглалт бүртгэл хийсэн нь АБН-ийн нийт талбайн 95,5% болж байгаа юм. Нийтдээ 69 талбайд ажиглалт хийсний 63 талбайд аргаль хонь тэмдэглэсэн байна. Дээж талбайдаа 428 бодгаль үзэж тэмдэглэсэн.

Хойд өнжүүлийн АБН-г орчмын аргаль хонины нөөц нь **678±18,5** орчим байна.

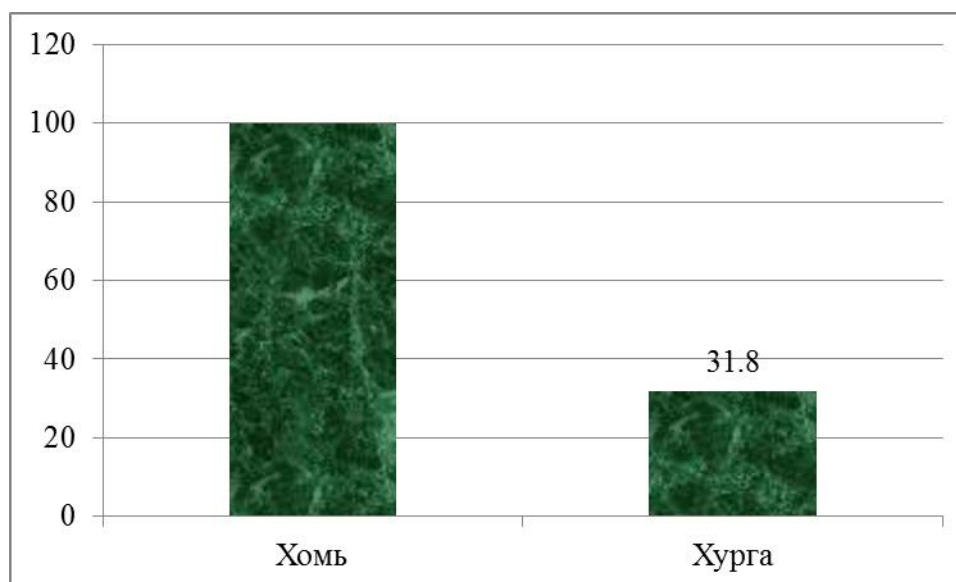
Сүргийн бүтэц сүрэлгэл: Хээрийн хайгуулын явцад нийтдээ 22 сүргийн 428 бодгаль тэмдэглэв. Сүргийн бүтэц нь угалз:хомь:төлөг:хурга гэсэн дарааллаар 29,2:41,1:16,6:13,1 хувьтай байлаа (1-р диаграмм).

1-р диаграмм. “Хойд өнжүүлийн” АБН-ийн аргаль хонины сүргийн бүтэц

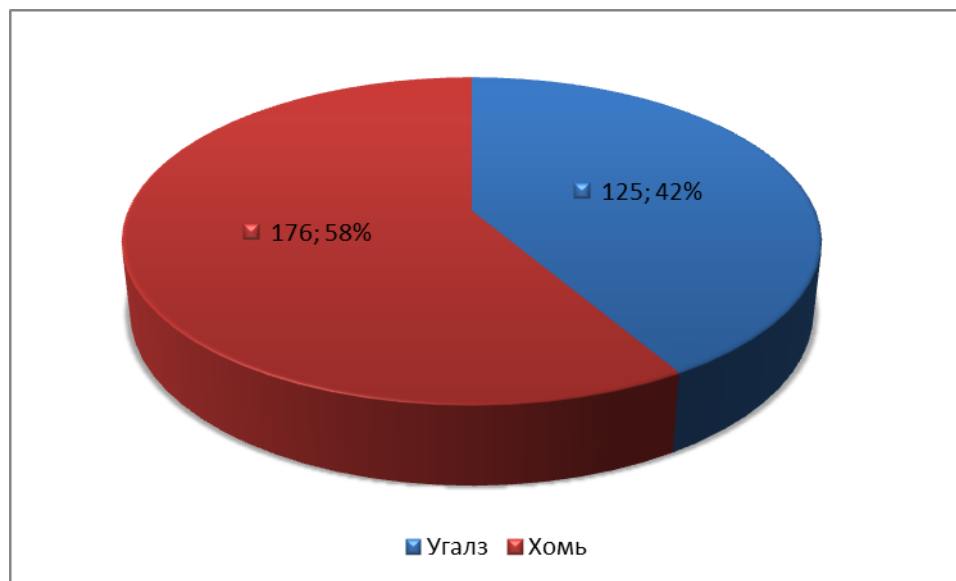
100 эхэд оногдох хурга нь тухайн популяцийн төлжилтийн хувийг илэрхийлдэг. Энд бид 176 хомь, 56 хурга тэмдэглэсэн нь эх хурганы харьцаа 100:31,8 байгаагаас харахад **төлжилт нь 31,8%-тай байна** (2-р диаграмм).

2-р диаграмм. Хомь, хурганы харьцаа

Угалз хомийн харьцаа тухайн популяцийн бүтэц хэвийн байгаа эсэхийг тодорхойлоход гол үзүүлэлт болдог. Энд угалз хомийн харьцаа 42:58 байна (3-р диаграмм).

3-р диаграмм. Угалз хомийн харьцаа

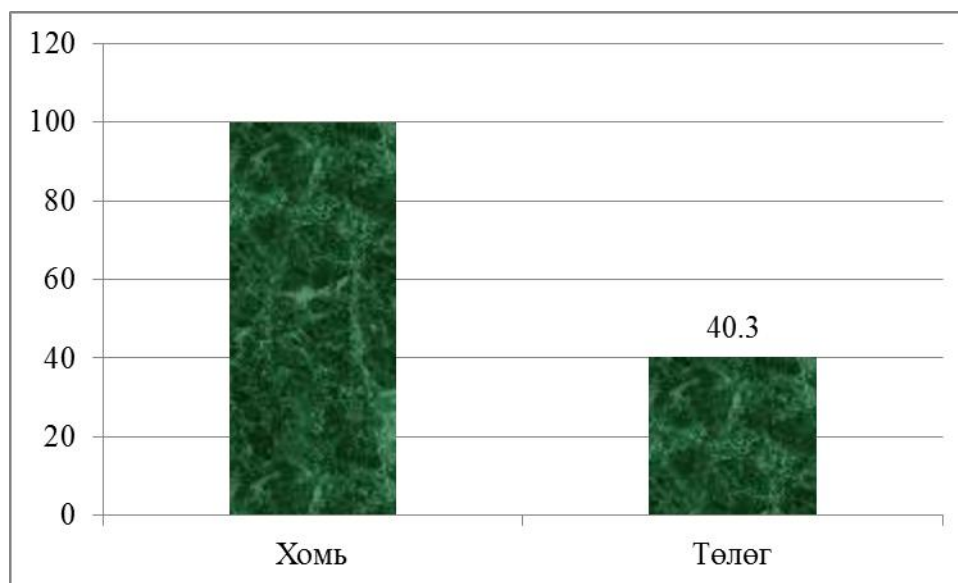

Энэ нь аргаль хонины популяцийн нөхөн үржилтэд хөндлөнгийн нөлөө байгааг харуулаж байна гэж үнэлж болохоор байна.

Агнуурын нөөц, ашиглах боломжит хэмжээ

Нөхөн үржил: Популяцийн нөхөн үржлийн чадавхийг 100 эхэд ноогдох тухайн жилийн төл амьтны тооны харьцаагаар илэрхийлж ирсэн байдаг. Гэвч төл амьтан нь бие дааж өсөх хүртлээ буюу 1 нас хүртлээ ихээхэн энддэг. Ялангуяа аргалийн хурганы 50-70 хувь нь энддэг дүн байдаг. Иймд эх хурганы харьцаагаар популяцийн нөхөн үржлийн чадавхийг тогтоох нь учир дутагдалтай. Харин эх, төлөгний буюу бие даах чадвартай, хамгийн бага насын бодгаль буюу төлөгний харьцаагаар тогтоох нь зүйтэй байдаг. Хойд өнжүүлийн АБН-г орчимд бид 71 төлөг тэмдэглэсэн байна. Эндээс харахад популяцийн **нөхөн үржлийн чадавхи 40,3%-тай байна** (3-р диаграмм).

3-р диаграмм. Нөхөн үржлийн чадавхи

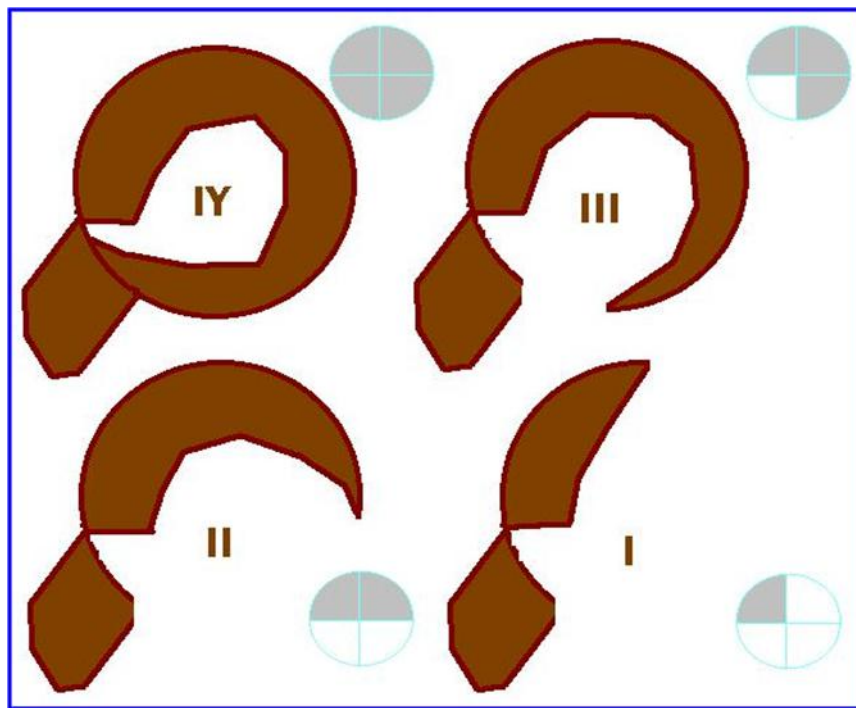
Агнуурын нөөц: "Агнуурын нөөц" гэж агнуурын амьтны биологийн нөөцөөс хэвийн өсөлт, үржилтийг алдагдуулахгүй агнах, барих боломжтой тоо, хэмжээ болохыг "Амьтны аймгийн тухай" (2012) хуулинд тодорхойлсон байдаг.

Агнуурын нөөц нь амьтны зүйл бүрд ашиглалтын зорилгоосоо шалтгаалан өөр өөр аргачлалаар үнэлэгддэг. Тухайлбал махыг нь хэрэглэхээр туруутан амьтдыг, арьс, үсийг нь хэрэглэхээр мэрэгчид, махчдыг агнах бол хүйсийг харгалзах шаардлага гардаггүй. Иймд тухайн популяцийн нөхөн үржих боломжийг нь үндэслэн, хүйсний харьцааг харгалзаад бие гүйцсэн амьтдын тодорхой хувийг агнаж болно. Тухайлбал тарвага, зээр гэх мэт. Харин эд эрхтнийг нь тухайлан сонгож хэрэглэх бол хүйсний сонголт хийх шаардлагатай болдог. Угалз нь агнуурын ийм хэлбэрт хамрагдана.

Аргаль хонины трофейн агнуурт зөвхөн "4-р ангилалд хамрагдах угалз" байх гэсэн хатуу болзол байдаг. Угалзын эвэр насан турш ургаж байдаг тул хамгийн хөгшин нь хамгийн том эвэртэй байх боломжтой. Гэвч бодгалийн онцлог, байгалийн бүс бүслүүр, цаг агаарын байдал, эрүүл мэндийн нөхцөл, эврэндээ гэмтэл авч хугалсан эсэх гэх мэт олон шалтгаанаар хамгийн хөгшин нь хамгийн том эвэртэй байж чаддаггүй. Иймээс "хамгийн том эвэртэй угалз хамгийн хөгшин байдаг тул үхэхээс нь өмнө заазлах замаар агнах хэрэгтэй" гэх яриа нь үндэслэлгүй юм.

Угалзыг эврийн нь ургалтын байдлаар насны 4 ангилал болгож ялгадаг. Үүнд эврийн нь ургалтыг харгалзах бөгөөд, тойргийн $\frac{1}{4}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ гэх маягаар ангилдаг (Схем 1).

Схем 1. угалзын насны ангиллын зарчим

Угалз: Аргалийн эрийг угалз хэмээх ба дараахи байдлаар ангилна.

I ангиллын угалз – Эдгээр угалз нь 26-36 сартай. Насанд хүрсэн хомиос эврээрээ том, биеийн хэмжээ нь илүү. Эврийн $\frac{1}{4}$ ургаж гүйцсэн байна. Энэ насны угалзыг **сэргээт буюу цэнхэр угалз** гэнэ.

II ангиллын угалз – 3-6 насны угалз багтах ба хангалттай том эвэртэй, эврийн $\frac{2}{4}$ ургасан байна. Эврийн үзүүр бүтэн эвдрээгүй байна. Хөгшин угалзаас биеийн өндөр илүү сайхан харагдана. Энэ насны угалзыг **шар угалз** гэнэ.

III ангиллын угалз – 5.5-8 насны угалз орох ба эврийн үзүүр бараг эвдрээгүй боловч хагралтын эхний шинж тэмдэг үзэгдэнэ. Эврийн $\frac{3}{4}$ гарсан байна. Үржилд их хүчтэй оролцож том сүрэг хураана. Энэ насны угалзыг **атгар харугалз** гэнэ.

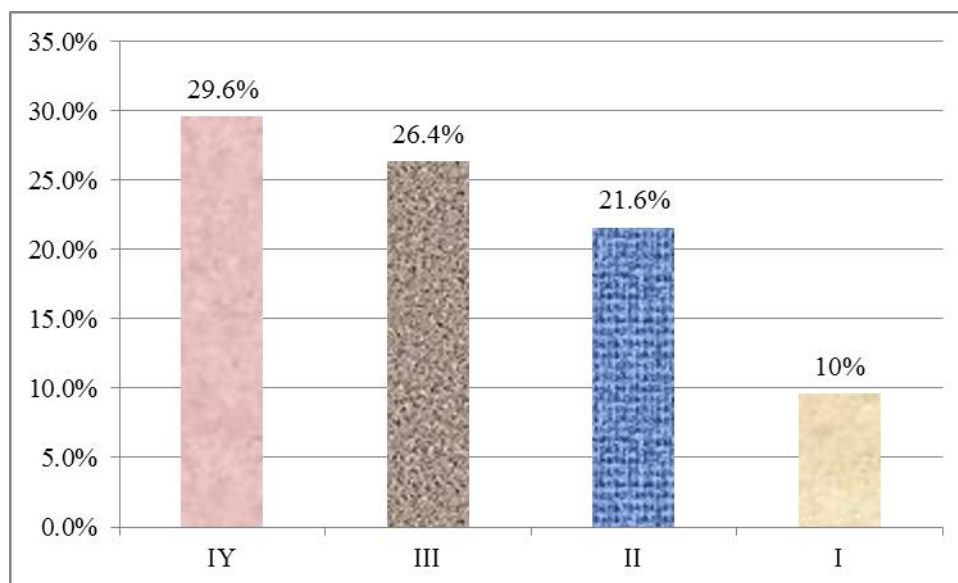
IV ангиллын угалз – 8 наснаас дээш угалз багтана. Эвэр бүтэн гарсан нүдний түвшинд үзүүр нь гарч гадагш мушгирч тойрог болсон байна. Эврийн үзүүр ихээр эмтэрч, сэмэрсэн байна. 13-аас дээш насны угалз гэдэс, нуруу нь унжиж, хотойсон

байна. Энэ ангилалд багтах угалзыг **цагаан тохомт** буюу **шаазгай алагугалз** хэмээн нэрлэнэ.

Гэвч IY ангиллын угалз бүр олзворын анчны сонирхолд тэр бүр нийцэж хэрэгцээг хангаад байж чаддаггүй тул шалгуур нь маш өндөр байдаг.

“Хойд өнжүүлийн” АБН-г орчимд тэмдэглэгдсэн аргаль хонины 21,6% нь угалз байсан ба үүний 29,6% нь IY ангилалд хамаарах угалз байв. Үүнээс харахад энэ тус АБН-т трофейн агнуур хийхэд боломжтой гэж дүгнэж болохоор байна (4-р диаграмм).

4-р диаграмм. Угалзын насны ангилал

Харин анчдын сонирхолд нийцэхүйц 45-аас дээш инчтэй байж болохуйц угалз харьцангуй цөөхөн байсан.

Угалзын агнуурын нөөцийн ашиглалтад “популяцийн нөхөн үржлийн чадавхи” гэдэг ойлголтоос гадна “агнуурын нөөцийн нөхөн үржлийн чадавхи”-ийг зайлшгүй харгалзах хэрэгтэй болдог. Популяцийн нөхөн үржлийн чадавхид төлөгний 100 эхэд оногдох харьцаа гол үзүүлэлт бодлог бол “угалзын агнуурын нөөцийн нөхөн үржлийн чадавхи”-д доод насны угалзын харьцаа гол үзүүлэлт болно.

Угалзын насны ангиллаас гадна насыг нь мөн тодорхойлох шаардлагатай байдаг. Бидний тэмдэглэсэн IY ангиллын угалз дотор “цагаан тохомт” буюу 10-аас дээш насны угалз 6-8 байв. Хойтон жил 6 орчим угалз энэ насанд орж болохоор байв. Иймд агнуурын

нөөцийн хувьд жил бүр **3-4 угалзыг** олзворын зорилго, тусгай зориулалтаар агнуулах боломжтой гэж үзэж байна.

Харин агнуулахдаа “Орон нутгийнханд түшиглэсэн угалз агнуурын менежментийн төлөвлөгөө” боловсруулан хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

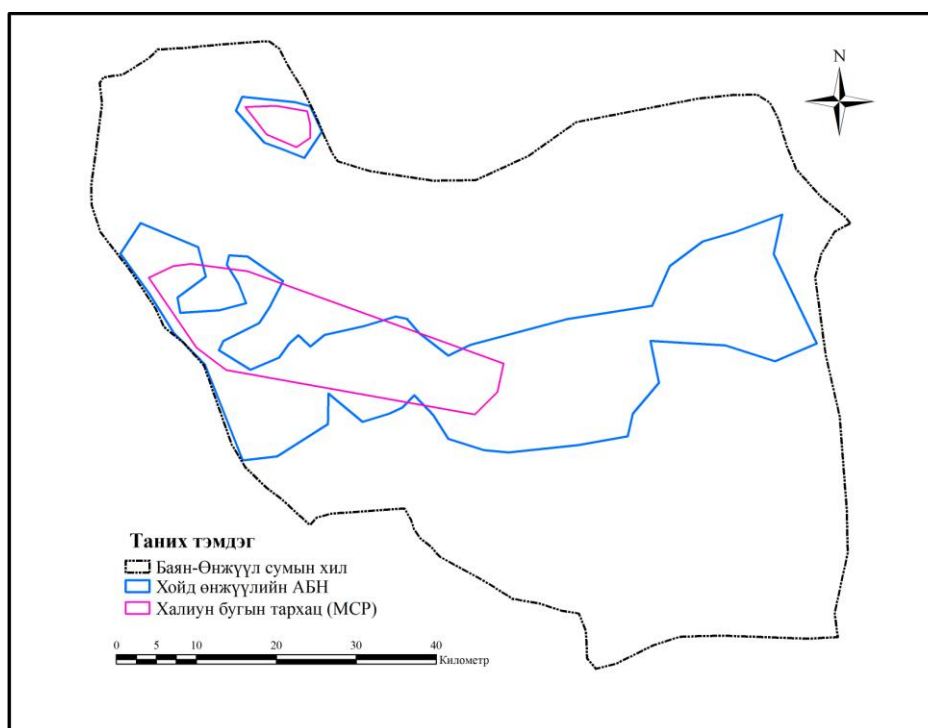
3.2. Халиун буга

Халиун бугын популяцийн байдал

Тархац нутаг: Тархац нутгийг МСР буюу хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн аргаар тогтооход Хойд өнжүүлийн агнуурын бүс нутагт 446,8 км² халиун буга нь талбайтайгаар тархаж байна (6-р зураг). Энэ нь тухайн агнуурын бүс нутагт тархсан бугын байршил нутгийг илэрхийлнэ.

Зураг 6.

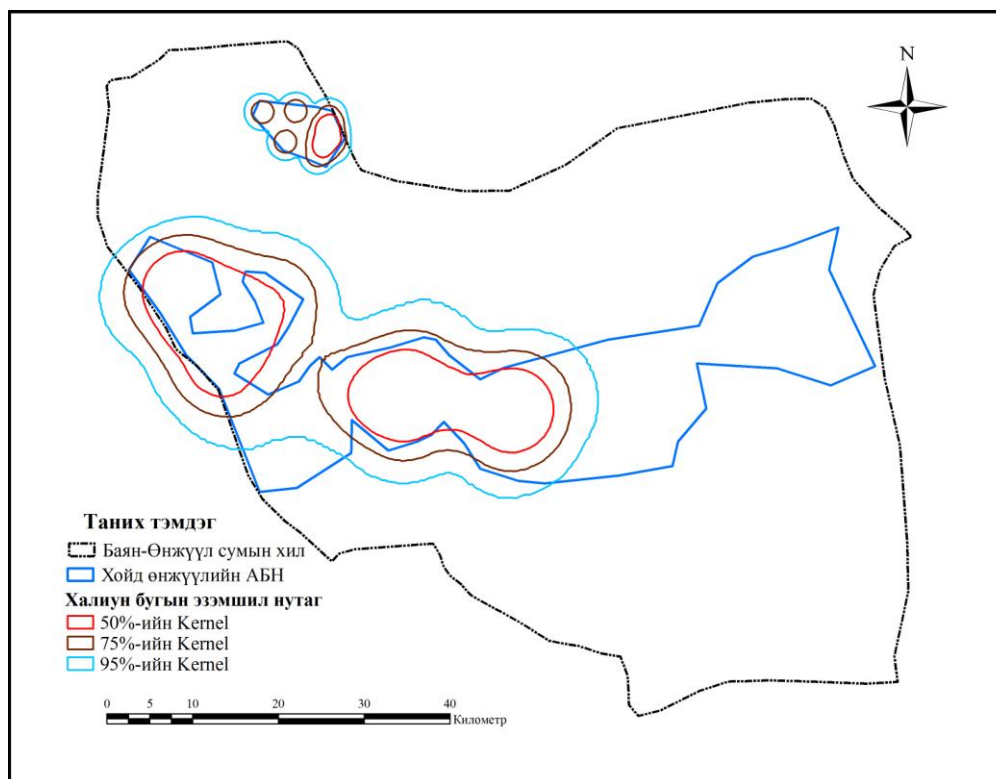
Агнуурын бүс нутагт халиун бугын байршилыг МСР буюу хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн аргаар тооцоолсон байдал

Мөн тухайн агнуурын бүс нутагт тархан байршиж байгаа халиун бугын эзэмшил нутгийг Kernel аргаар 95, 75, 50%-ийн магадлалаар тооцоолон үзэхэд 1216,2 км², 738,1 км², 400,4 км² нутагт тус тус тархаж байна (5-р зураг).

Зураг 5.

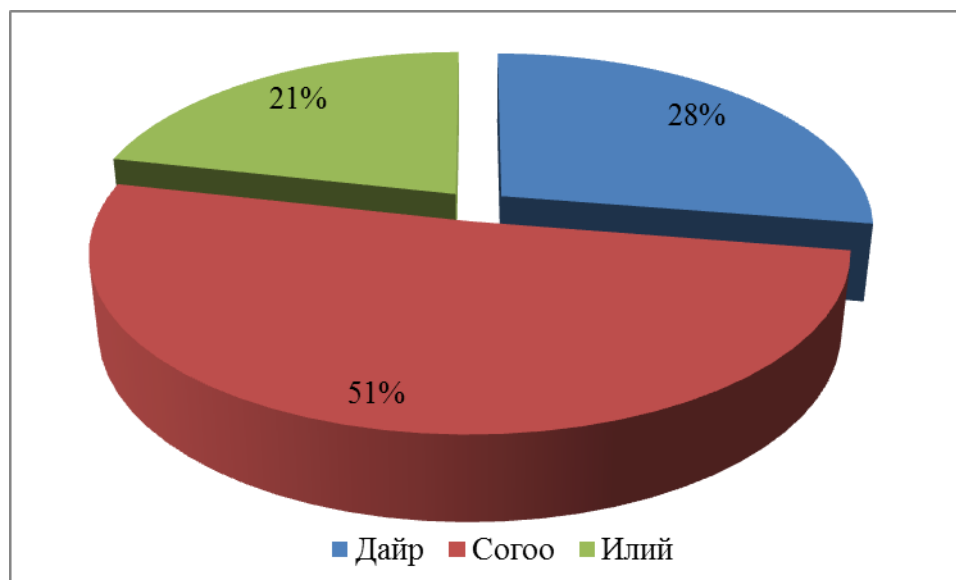
**Агнуурын бүс нутагт халиун бугын байршилыг Kernel
аргаар тооцоолсон байдал**

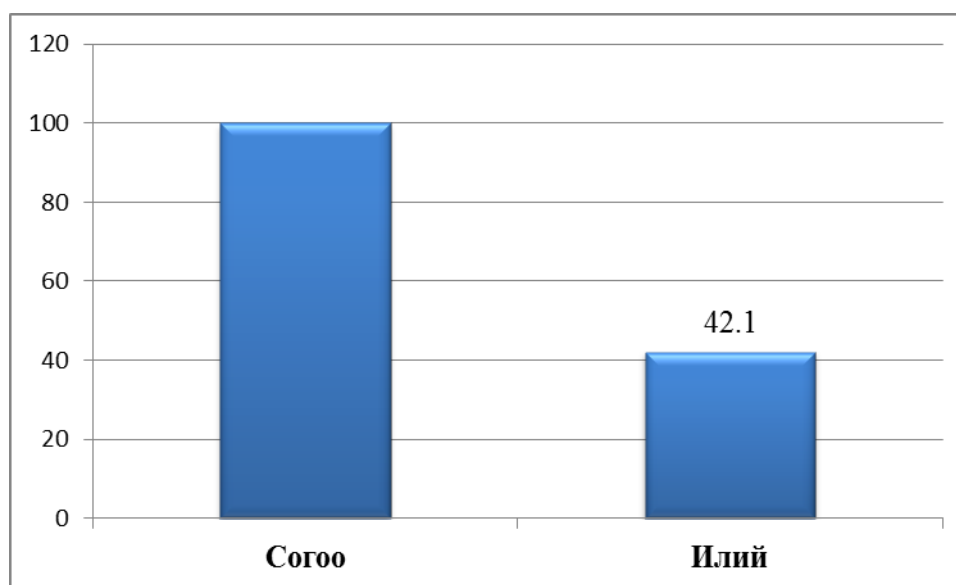
Тоо, толгой: Бид бугын судалгааг хийхдээ “Хойд өнжүүлийн” АБН-т 674,6 км² дээж талбайд ажиглалт бүртгэл хийсэн нь АБН-ийн нийт талбайн 60,4% болж байгаа юм. Нийтдээ 40 талбайд ажиглалт хийсний 35 талбайд халиун бугыг тэмдэглэсэн байна. Дээж талбайдаа 312 бодгаль үзэж тэмдэглэсэн.

Хойд өнжүүлийн АБН-г орчмын халиун бугын нөөц нь **405±15,2** орчим байна.

Сүргийн бүтэц сүрэглэл: Хээрийн хайгуулын явцад нийтдээ 18 сүргийн 312 бодгаль тэмдэглэв. Сүргийн бүтэц нь дайр:согоо:илий гэсэн дарааллаар 27,6,:51,0:21,5 хувьтай байлаа (1-р диаграмм).

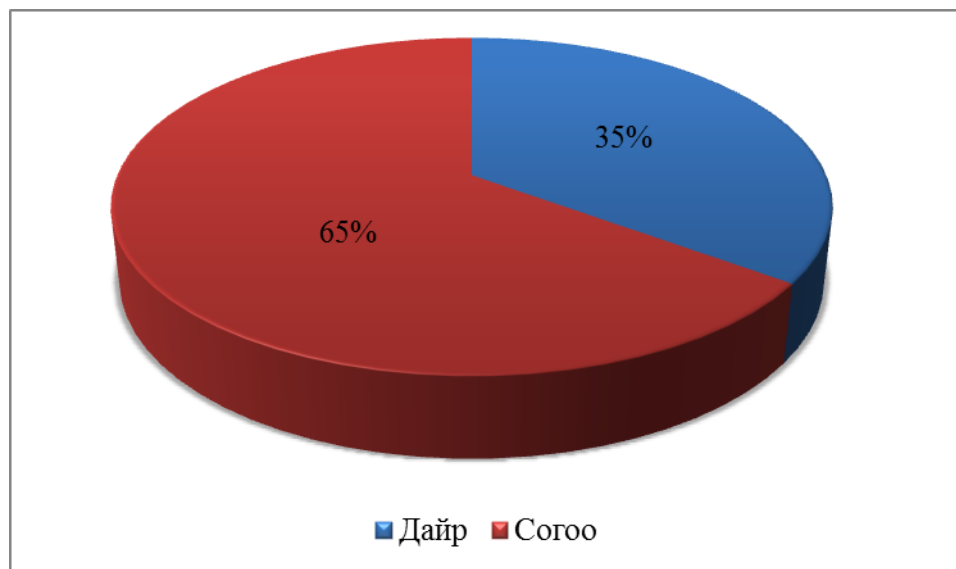
1-р диаграмм. “Хойд өнжүүлийн” АБН-ийн халиун бугын сүргийн бүтэц

100 эхэд оногдох төл нь тухайн популяцийн төлжилтийн хувийг илэрхийлдэг. Энд бид 159 согоо, 67 илий тэмдэглэсэн нь эх төлийн харьцаа 100:42,1 байгаагаас харахад **төлжилт нь 42,1%-тай байна** (2-р диаграмм).

2-р диаграмм. Согоо, илийн харьцаа

Дайр, согооны харьцаа тухайн популяцийн бүтэц хэвийн байгаа эсэхийг тодорхойлоход гол үзүүлэлт болдог. Энд дайр, согооны харьцаа 35:65 байна (3-р диаграмм).

3-р диаграмм. Дайр, согооны харьцаа

Энэ нь бугын популяцийн нөхөн үржилтэд хөндлөнгийн нөлөө бага байгааг харуулаж байна гэж үнэлж болохоор байна.

Агнуурын нөөц, ашиглах боломжит хэмжээ

Нөхөн үржил: Популяцийн нөхөн үржлийн чадавхийг 100 эхэд ноогдох тухайн жилийн төл амьтны тооны харьцаагаар илэрхийлж ирсэн байдаг. Иймд эх төлийн харьцаагаар популяцийн нөхөн үржлийн чадавхийг тооцсон. Тухайн агнуурын бүс нутаг орчимд бид 67 илий тэмдэглэсэн байна. Эндээс харахад популяцийн **нөхөн үржлийн чадавхи 42,1%-тай байна.**

Агнуурын нөөц: "Añíóóðúí í°ö" ãýæ ãñíóóðúí àüüóíü áèíëîæéí í°ö°ñ ðýâééí °ñ°èð, ¿ðæèèðèéã ãëãããáóóëãðã¿é ãñíãð, áãðèð áíëîæðíé òñ, ðýíæýý болохыг “Амьтны аймгийн тухай” (2012) хуулинд тодорхойлсон байдаг.

Агнуурын нөөц нь амьтны зүйл бүрд ашиглалтын зорилгоосоо шалтгаалан өөр өөр аргачлалаар үнэлэгддэг. Тухайлбал махыг нь хэрэглэхээр туруутан амьтдыг, арьс, үсийг нь хэрэглэхээр мэрэгчид, махчдыг агнах бол хүйсийг харгалзах шаардлага гардаггүй. Иймд тухайн популяцийн нөхөн үржих боломжийг нь үндэслэн, хүйсний харьцааг

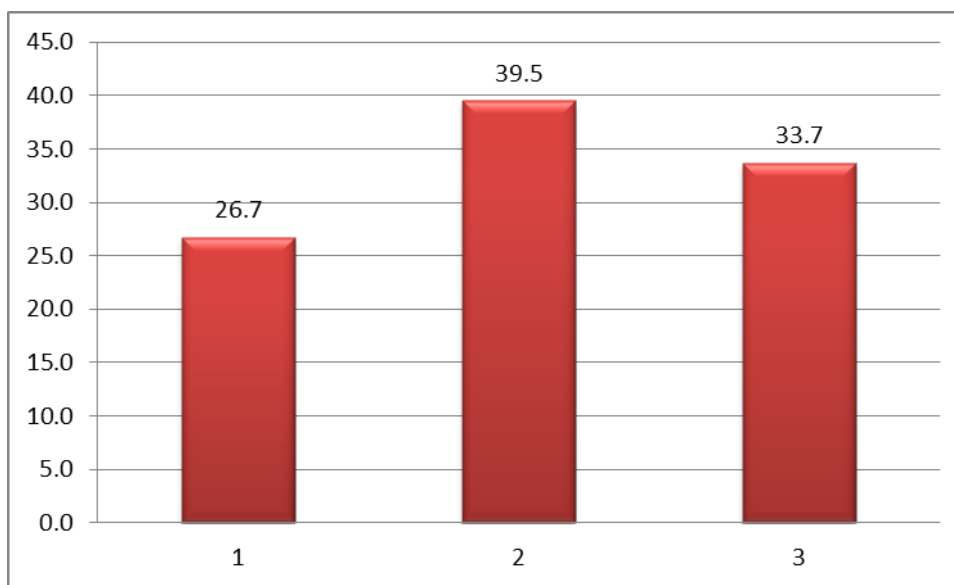
харгалзаад бие гүйцсэн амьтдын тодорхой хувийг агнаж болно. Харин эд эрхтнийг нь тухайлан сонгож хэрэглэх бол хүйсний сонголт хийх шаардлагатай болдог. Буга нь агнуурын ийм хэлбэрт хамрагдана.

Халиун бугын трофейн агнуурт зөвхөн “эврийн санлааны тоо олон” байх гэсэн болзолтой байдаг. Бугын эвэр байнга солигдож байдаг хэдий ч хамгийн хөгшин нь хамгийн том эвэртэй байх боломжтой. Гэвч бодгалийн онцлог, байгалийн бүс бүслүүр, цаг агаарын байдал, эрүүл мэндийн нөхцөл, эврэндээ гэмтэл авч хугалсан эсэх гэх мэт олон шалтгаанаар хамгийн хөгшин нь хамгийн том эвэртэй байж чаддаггүй.

Гэвч олзворын анчны сонирхолд тэр бүр нийцэж хэрэгцээг хангаад байж чаддаггүй тул шалгуур нь маш өндөр байдаг.

“Хойд өнжүүлийн” АБН-г орчимд тэмдэглэгдсэн халиун бугын 38,1% нь дайр байсан ба үүний 26,7% нь 8 буюу түүнээс дээш салаа эвэртэй, 6 салаа эвэртэй 39,5%, 4 салаа эвэртэй 33,7% байсан. Үүнээс харахад энэ тус АБН-т трофейн агнуур хийхэд боломжтой гэж дүгнэж болохоор байна (4-р диаграмм).

4-р диаграмм. Дайрын насны ангилал

Харин анчдын сонирхолд нийцэхүйц 12-аас дээш салаа эвэртэй байж болохуйц дайр харьцангуй цөөхөн байсан.

Дайр агнуурын нөөцийн ашиглалтад “популяцийн нөхөн үржлийн чадавхи” гэдэг ойлголтоос гадна “агнуурын нөөцийн нөхөн үржлийн чадавхи”-ийг зайлшгүй харгалзах

хэрэгтэй болдог. Популяцийн нөхөн үржлийн чадавхид “дайрын агнуурын нөөцийн нөхөн үржлийн чадавхи”-д доод насны дайрын харьцаа гол үзүүлэлт болно.

Тухайн агнуурын бүс нутгаас жил 8-10 орчим дайр олзворын зорилго, тусгай зориулалтаар агнуулах боломжтой гэж үзэж байна.

Агнуурын бүс нутаг, популяцид нөлөөлж буй хүчин зүйлүүдийн үнэлгээ

3.3. Агнуурын бүс нутгийн аргаль хонь болон халиун бугын популяцид нөлөөлж буй абиотик болон биотик хүчин зүйлүүд

А. Биотик хүчин зүйлүүдэд хүний нөлөө голлодог байна. Хойд өнжүүлийн АБН-г нь Баян-Өнжүүлийн сумын 2 багийн нутагт байршидаг байна. Энэ нутагт хэдийгээр цөөн хүн ам амьдардаг хэдийч аргаль хонь болон бусад зүйл ан амьтдыг агнадаггүй байж болох боловч тус бүс нутагт буугаар буудах, машин техникээр үргээх зэргээр дайжуулах нөлөө үзүүлдэг байна.

Нутгийн иргэдийн ярьж байгаагаар хилийн боомт явж байгаа болон гадны, явуулын хүмүүс ан амьтдыг хөөж буудах, үргээж цочоох, жийп машинаар замтай болон замгүй хаа сайгүй явах болсон нь зэрлэг ан амьтдын байршил нутагт ихэр нөлөөл байгааталаар мэдээлж байв. Мөн чоно ихэссэн хаврын улиралд аргаль хонь, бугын төлийг барьж идсэн тохиолдол нэлээд гарч байгаа тус чонон тоо толгойг цогцуулахгүй шаардлагтай гэж ярьж байсан.

Б. Абиотик хүчин зүйлд ган,зуд илүү нөлөөлдөг байна. Тухайн бүс нутаг нь Хангайн бүстэй харьцуулахад хур тунадас харьцангуй бага боловч өвөлдөө цас бага ордог байна. Энэ утгаараа зуны улиралд ган болсон тохиолдолд өвөл нь хүндэрч угалз, дайр болон бусад насны бодгаль хорогдох нь элбэг байдаг байна.

3.4. Агнуурын бүс нутгийг хариуцах бүтэц, үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг хангах

“Хойд өнжүүлийн” АБН-ийн гол зорилго нь аргаль хонь, халиун бугын нөөцийг орон нутгийнхны оролцоотой хамгаалах, ашиглахад оршиж байгаа юм. Өмнөх жилүүдэд тухайн бүс нутагт гадаадын анчид угалз агнадаг байсан нь зөвхөн тухайн аж ахуйн нэгж

болон орон нутаг л ашиг орлог ордог байсан. Ийм учираас нутгийн иргэдэд түшиглэсэн агнуурын нөөцийн менежментийн төслийг хэрэгжүүлэж, орлогыг хувь тэнцүү хуваариалан хамгаалалтын менежментэд зарцуулан ажиллах шаардлагатай. Өөрөөр хэлбэл угалз агнагддаг газруудад хамгаалалтын болон байршлыг тогтворжуулахад чиглэгдсэн үйл ажиллагааг идэвхтэй явуулах шаардлагатай. Гэхдээ үржлийн болон үр төлөө өсгөх үйл явагддаг бусад газруудад ч тодорхой хэмжээгээр хамгаалалтын арга хэмжээнд зардал гаргах хэрэгтэй.

Санхүүгийн тогтвортой эх үүсвэр нь Хойд өнжүүлийн агнуурын бүс нутагт хамгаалалтын менежментийг хэрэгжүүлэх гол нөхцөл болно. Иймд трофейн (олзворын) анчдаас орох мөнгийг санд хадгалан төлөвлөгөө, оролцогчдын хяналттай зөвхөн зорилгод нь нийцүүлэн зарцуулах хэрэгтэй. Одоогийн байдлаар сум, орон нутгийн төсөвт орж буй хураамжийн мөнгөний хэмжээгээр Сангийн яам тухайн сумын төсвөөс хасаж өгдөг тул тогтвортой эх үүсвэр болж чадахгүй. Орон нутгийн агнуурын бүс нутгийг хариуцаж буй бүтэц нь (хуулийн этгээд, нөхөрлөл, холбоо) олзворын анчидтай зуучлагч аж ахуйн нэгжээр дамжуулалгүй өөрсдөө гэрээ байгуулан үйлчилгээгээ бүрэн хариуцан явуулах нь орлогын тогтвортой, өсөн нэмэгдэх үүсвэртэй болох гол арга байж болно.

Агнуурын бүс нутгийг “Ан агнуурын тухай” хуулинд заасны дагуу хил хязгаарыг нь баталгаажуулан тогтоох шаардлагатай бөгөөд “агнуурын менежмент” нь “бэлчээрийн менежмент” газар ашиглалттай холбоотой бусад менежментүүдтэй нягт уялдаатай зохион байгуулах шаардлагатай.

Хамгийн сайн “агнуурын менежмент” нь хамгийн сайн “газрын менежмент” гэдэг зарчмыг баримтлах ёстой. Энэ нь мөн санхүү, удирдлага зохион байгуулалтаас дутахгүй “тогтвортой ашиглалт”-ын гол нөхцөл болно.

Зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны тогтвортой, хариуцлагатай байдал

Өнөөдрийн байдлаар “Хойд өнжүүлийн” АБН-ийн удирдлагыг олон талын төлөөллөөс бүрдүүлж ил тод байдлыг үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлэх шаардлагатай. Үйл ажиллагаагаа, ялангуяа орлого зарлагатай холбоотой мэдээллээ оролцогч талууддаа ил тод мэдээлж байх нь итгэлцлийг бий болгон, элдэв хардлага сэрдлэгээс ангид байх боломж олгодог.

Ашиглалт бүр хяналттай хэрэгжих шаардлага тавьж байх ёстой. Энэ нь хууль бус үйлдлээс сэргийлнэ. Өмнө нь зуучлагч компаниуд нь “анчид хяналтад дургүйцээд байдаг” гэдэг шалтаг тавьдаг байсан нь “зөвшөөрлөөс илүү тоогоор агнууллаа” гэх мэт хардлага дагуулсаар байдаг нь үнэний ортой ч байж мэднэ. Орон нутгийнханд түшиглэсэн “агнуурын менежмент нь “нэр цэвэр”, хариуцлагатай ажиллах нь мөн тогтвортой байдлын нэг нөхцөл болно.

3.5. Агнуурын бүс нутгийн хамгаалалтын менежмент

“Хойд өнжүүлийн” агнуурын бүс нутгийн менежментийг төлөвлөгөөг хавсаргав.

Дөрөв. Бусад

4.1. Агнуур зохион байгуулалтын эхлэлийн хэлэлцүүлэг

Эхний хэлэлцүүлгийг захиалагчийн төлөөлөгч ажилтнууд, мэргэжлийн байгууллагыг төлөөлж ШУА-ийн БХ-н ХЭЛ-ийн эрдэм шинжилгээний ажилтнуудыг оролцуулан сумын ЗД-ын орлогчийн өрөөнд зохион байгуулсан бадараах асуудлыг танилцуулж хэлэлцүүлэв. Үүнд:

-Агнуур зохион байгуулалтын ажил гүйцэтгүүлэх тухай захиалагчийн талаас тавьсан санал,

- Мэргэжлийн байгууллагын ур чадварын болон хэрэгжүүлэх арга зүйн танилцуулга

- Ажлын төлөвлөгөө, хуваарь

5.2. Агнуурын бүс нутагт нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын үр дүнг хүлээлгэн өгөх

Агнуурын бүс нутагт нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын ажлыг хийж гүйцэтгэн тайлан, мэдээ, ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг сумын болон аймгийн Засаг даргад танилцуулж батлуулна.

5.3. Агнуур зохион байгуулалтын зардал

Нөхөрлөлийн гэрээгээр эзэмшиж ашиглаж байгаа агнуурын бүс нутагт хийлгэж буй учир Төв аймгийн Баян-Өнжүүл сумын “Хойд өнжүүлийн” ЗГБХ нөхөрлөл захиалж, агнуур зохион байгуулалтын зардлыг “Номад Аут Доор Травел” ХХК санхүүжүүлсэн.

Санал

Дараах ажлуудыг менежментийг төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлэх шаардлагатай,
үүнд:

1. Агнуурэрхлэгчид, агнуурын бүс нутгийг хариуцагч нөхөрлөлийн гишүүдэд сургалт зохион байгуулж сертификат олгуулах
2. Агнуурын санг эзэмшүүлэх гэрээ хийх
3. Ангийн гаралтай бүтээгдэхүүнийг бүрэн ашиглах үзүүлэх сургууль, семинар зохион байгуулах

Ном зүй

1. Амгаланбаатар С.,2011. “Монгол дахь агнуурзохионбайгуулалтынхөгжил”, Монгол орны агнуурын амьтдын судалгаа, хамгаалал, ашиглалтын зарим асуудал, онол практикийн бага хурлын эмхтгэл, хууд. 109-114.
2. Амгаланбаатар С., Дуламцэрэн С., Онон Ё, ЛхагвасүрэнБ.,Амгалан Л., 2002. Монголорныаргальхонины нөөцийн үнэлгээ, тархац, сүрэглэл, популяцийнбүтэц // Биологийнхүрээлэнгийн э/ш-нийбүтээл №23:47-54\
3. Монгол орны уулын туруутны тархац, нөөцийн үнэлгээ. 2009. ШУА-ийн Биологийн хүрээлэн. Бичмэл тайлан.
4. Увс аймгийн Бөхмөрөн, Сагил сумдын нутгийг дамнан орших “Гулзат” ОНХГ-н агнуурын менежментийн төлөвлөгөө. 2011.
5. Увс аймгийн Бөхмөрөн, Сагил сумдын нутгийг дамнан орших “Гулзат” ОНХГ-н нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт. 2011. Тайлан.
6. “Амьтны тухай” хууль (2012)
7. “Ан агнуурын тухай” хууль (2000)
8. “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам” Засгийн газрын тогтоолын хавсралт, 2013 он.

Ы